

Talouden sopeuttamisen viitekehys ja periaatteet

Talouden sopeuttamisen viitekehys

Kuntakenttä eriytyy ja vaikutukset kohdistuvat väestörakenteeseen, palvelutarpeisiin, muuttoliikkeisiin, kuntatalouteen (mm. tulo- ja menokehitys, investoinnit), kuntien tehtäviin, työllisyyteen ja elinkeinoihin, henkilöstöön ja rekrytointeihin, demokratiaan, elinvoimaan ja hyvinvointiin.

Ristijärven kunta on Suomen 10. pienin kunta, kunnan väestö vähenee ja vanhenee. Kunnassa oli vuoden vaihteessa 1165 asukasta.

	E 2023	2025	2030	2035	2040
Ristijärvi	1 201	1166	1119	1 076	1032
Koko Kainuu	70 332	68 430	65 494	62 786	60 312

Vuoteen 2040 mennessä alle 15-vuotiaiden osuus laskee Tilastokeskuksen ennusteen mukaan 20,8 % ja 15–64-vuotiaiden 24,7 %, kun taas yli 65-vuotiaiden osuus kasvaa 1,2 %. Väestörakenteen muuttuessa huoltosuhde heikkenee entisestään sekä ikääntyneiden palvelun tarve kasvaa. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan väestöllinen huoltosuhde vuonna 2040 on 146,9, kun se vuonna 2023 on 114,4.

Väestöstä alle puolet on työssäkäyviä ja heistäkin puolet käy töissä kunnan ulkopuolella. Te-palveluiden siirtyessä kuntaan vuoden 2025, myös kunnan rahoitusosuus perustoimeentulon ja pitkäkestöisen työttömyysturvan rahoittamisessa kasvaa.

Kuntien tehtävien määrä kasvaa vuosittain, mutta valtionosuus ei kehity samassa suhteessa ja palveluiden tuottamiseen tarvitaan entistä enemmän resursseja. Koska kunnalla itsellään ei ole resursseja, iso osa kustannuksista aiheutuu asiantuntijapalvelujen ostoista ja digitalisaation kehittämisestä, eikä sekään palvele ikääntynyttä väestöä.

Kunnan taseessa on edellisiltä vuosilta kertynyttä ylijäämää 1 663 908 euroa. Kunnan lainakanta oli vuoden 2022 lopussa 2 536 euroa/asukas ja konsernilainaa oli 7 325 euroa/asukas. Viimeisin pitkäaikainen laina on nostettu vuonna 2020 ja sen korkokustannukset ovat vielä tänäkin vuonna tällä korkotasolla yli 30 000 e.

Kuntaliiton tammikuun 2024 ennusteen mukaan valtionosuudet olisivat vuonna 2024 737 167 euroa, vuonna 2025 953 931 euroa, vuonna 2026 1 008 164 euroa ja 2027 1 063 462 euroa. Valtionosuudet sisältävät osuudet te-uudistuksen valtionosuuksista, jotka tarkentuvat vuoden 2024 aikana.

Helmikuun veroennustekehikon mukaan ennuste vuodelle 2024 on 3,142 me, 2025: 3,120 me, 2026: 3,172 ja 2027: 3,240. Kiinteistöverojen kasvu johtuu pääosin maapohjan eriytetyistä kiinteistöveroprosentista, jonka alaraja on 1,30 %. Yhteisöveron tulevien vuosien kehitys perustuu osin joulukuun taloudellisen katsauksen kehitysarvioihin. Palkkasumman kehitykseen vaikuttaa nimellisansioiden lisäksi työllisyyden kehitys.

Tällä hallituskaudella on tulossa enemmän leikkauksia kuin lisärahoitusta. Talouden tasapainottamistoimenpiteiden keskellä on kuitenkin hyvä muistaa, että kunnan tulee varmistaa kuntalaisille hyvä elämä sekä lapsille ja nuorille mahdollisuus virikkeelliseen kasvuympäristöön, kuten kuntastrategiassa on linjattu. Siksi jokainen säästökohde tulee vaikutuksiltaan arvioida huolella ja peilata sitä koko kunnan talouteen ja palveluverkkoon. Ei pidä rakentaa taloutta myöskään tuulivoimarakentamisen tuomiin kiinteistöverotuloihin, sillä niiden aika on aikaisintaan vuonna 2028.

Talouden sopeuttamisen tavoite

Vuoden 2024 talousarvio on laadittu siten, että lähtökohtana on kustannusten kasvun hillitseminen, talouden sopeuttaminen ja siihen liittyvien toimenpiteiden edistäminen. Lähtökohtaisesti vain pakolliset, kunnan palvelutuotannon ja kehittämisen kannalta välttämättömät tai elinvoimaa lisäävät investoinnit toteutetaan. Suunnittelukausilla 2024–2027 on pyrittävä talouden tasapainoon myös konsernin tytäryhteisöjen sekä kunnan takausvastuussa olevien yhteisöjen osalta. Tavoitteena on väestömäärän vakiinnuttaminen ja yritystoiminnan lisääminen viestinnän ja markkinoinnin ohella elinvoimapalveluita kehittämällä.

Sopeuttamistarve on laskettu talousarvion 2024 perusteella. Alun perin 60 000 euron alijäämä kasvoi talousarviovalmistelun edetessä lähes 400 000 euroon. Vuoden 2023 alijäämä on noin 60 000 e. Verorahoitus on arvioitu vuoden 2024 pohjalta ja sen arvioinnissa on huomioitu tällä hetkellä tiedossa olevat lainsäädännön muutokset ja väestörakenteen vaikutus valtionosuuksiin.

Koska lyhyenkään ajan investointisuunnitelmaa ei ole tehty, tehdään se tämän sopeuttamissuunnitelman yhteydessä sisältäen myös korjausinvestoinnit ja korjausvelan tytäryhteisöjen osalta. Investointitaso päätetään joka vuosi erikseen huomioiden lainakanta ja yleinen korkotaso. Lainaa ei ole viime vuosina otettu, mutta se on edelleen suhteellisen korkea, etenkin konserniverkko, eikä sitä ole tarkoituksenmukaista entisestään kasvattaa. Investointitaso riippuu siitä, kuinka talouden tasapainottaminen muutoin toteutuu.

Talouden tasapainon saavuttamiseksi tavoitteena on vuosien 2023–2024 kertyneen alijäämän 0,45 milj. euron sopeutustoimet toimintakatteen vahvistamiseksi vuodesta 2024 alkaen sillä oletuksella, että uutta alijäämää ei synny. Valtionosuuksista on vähennetty te-palveluiden rahoitus, joka tarkentuu vuoden 2024 aikana. Alijäämä on laskettu sopeutettavaksi vuoteen 2027 mennessä. Tuloslaskelman pohjana on käytetty vuoden 2024 talousarviota ja vuosien 2025–2026 taloussuunnitelmaa. Säästötavoite on **yhteensä -607 902 euroa**.

TULOSLASKELMA	TP 2022	TP 2023	TA2024	TS 2025	TS 2026	TS 2027
TOIMINTAKATE	-10 777 931	-3 574 197	-3 835 665	-3 811 716	-3 813 326	-3 813 326
<i>toimintakatteen muutos %</i>	-2,30	-33,16	7,32	-0,62	0,04	0,00
Verorahoitus yhteensä	5 445 454	3 275 037	3 102 000	3 120 000	3 172 000	3 240 000
<i>verorahoituksen muutos %</i>	2,1	-39,9	-5,3	0,6	1,7	2,1
Valtionosuudet	6 078 169	586 472	737 167	742 551	845 076	948 666
Rahoitustuotot ja -kulut	-2 573	-57 199	-70 500	-56 500	-46 500	-36 500
VUOSIKATE	743 119	230 113	-66 998	-5 665	157 250	338 840
Poistot ja arvonalentumiset	-641 253	-298 360	-268 141	-252 340	-219 475	-219 475
Satunnaiset erät	93 346					
TILIKAUDEN TULOS	195 212	-68 247	-335 139	-258 005	-62 225	119 365
Tilinpäätössiirrot yhteensä	241 886	14 321	14 321	14 321	14 321	14 321
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	437 098	-53 926	-320 818	-243 684	-47 904	133 686
säästötavoite yhteensä				-393 684	-197 904	-16 314
Nettoinvestoinnit			150 000	295 000	300 000	150 000
Lainakanta 31.12.	2 810 000	2 525 000	1 090 000	880 000	720 000	600 000

Talouden sopeuttamisen periaatteet

Tasapainoinen talous on kunnan palveluiden ja sille asetettujen tehtävien toteutumisen edellytys. Kuntalaki edellyttää kuntien taloudenpidolta tasapainoa, jota kuvaa tuloslaskelman viimeinen rivi Tilikauden ylijäämä (alijäämä). Talouden tasapainoa voidaan tarkastella myös vuosikatteen riittävyydellä kattamaan nettoinvestoinnit ja lainakannan lyhentämisen. Jos alijäämää ei saada katettua määrääjässä tai muut kuntalaissa säädetyt kriteerit täytyvät, kunnassa voidaan käynnistää erityisen vaikeassa taloudellisessa asemassa olevan kunnan arviointimenettely eli kriisikuntamenettely.

Ristijärven kunnan taloussuunnitelma pohjautuu henkilöstön ja luottamushenkilöiden yhdessä sovituihin tavoitteisiin ja periaatteisiin. Tämä edellyttää sitoutumista kaikilta osapuolilta. Sopeuttamistoimet suunnitellaan huolellisesti tekemällä tarvittaessa päätösten vaikutusten ennakoarviointi. On tärkeää, että vaihtoehtoja vertaillaan ja arvioidaan niin talouden kuin toteutuksen ja kohderyhmien osalta. Sopeuttamistoimet koskevat kaikkia vastuu- ja palvelualueita, kunnan henkilöstöä, luottamushenkilöitä kuin kuntalaisiakin.

Talouden ja palvelujen sopeuttaminen on jatkuva prosessi. Talouden tasapainottaminen on pitkäjänteistä toimintaa, mutta taustalla on hyvä pitää mielessä nämä yleiset periaatteet, joita ilman sopeutustoimet eivät etene:

- kunnan lakisääteiset tehtävät tuotetaan
- kuntastrategia ohjaa kunnan toimintaa
- vahvistetaan sidosryhmä- ja kuntayhteistyötä
- vuosikate kattaa poistot
- kertaluontoisia eriä, kuten omaisuuden myyntiä, sijoitustoiminnan myyntivoittaja tai valtion kertaluonteisia tukia ei huomioida suunnitelmassa tuloina
- täytettäviä vakansseja varten on pyydettävä rekrytointilupa kunnanjohtajalta

Näiden periaatteiden tavoitteena on, että veroprosentin nostaminen olisi viimesijainen ratkaisu, eikä konsernin lainakantaa kasvateta. Omaisuuden myyntiäkin tulee harkita tarkoin. Tavoitteena on pysyvien tulojen lisääminen ja menojen vähentäminen, mutta ei ainoastaan kunnan elinvoiman kustannuksella.

Käyttötalous	
Kohde	Toimenpiteet ja vaikutus
Palvelun määrä ja/tai laatu	Lakisääteiset tehtävät on hoidettava ja jos jokin rahamäärä poistetaan talousarviosta, sen taustalla oleva lopputulos jää tekemättä tai toteutumatta.
Toiminnan tehostaminen	Toimintojen uudelleen organisointi, automatisointi, yhteiset resurssit lähikuntien tai palvelujen ulkoistaminen
Tuottavuuden parantaminen	Resurssien käytön tehostaminen ja työtehtävien uudelleen järjestelyt
Henkilöstöresurssien suunnittelu ja tehtäväkuvien päivittäminen	Henkilöstöä koskevat toimenpiteet käsitellään aina yhteistoimintamenettelyssä.
Kunnossapidon kohdentaminen tarpeeseen	Korjausinvestointien PTS
Tulojen ja menojen tasapaino, maksujen ja taksojen ajantasaisuus	Yksikkökustannus
Elinvoima, yrittäjyys ja työpaikkaomavaraisuus	Verkostoituminen ja hanketoiminta

Kuntalaisten osallistaminen päätöksentekoon	Osallistava budjetointi ja kuntalaisten osallistuminen päätöksenteon valmisteluun
Verorahoitus	Tulovero ja kiinteistöveroprosentit
Kuntastrategian tavoitteet ja toimenpiteet	Kuntastrategiassa määritellyt tavoitteet ja toimenpiteet tulee huomioida sopeuttamissuunnitelmassa perustuen kunnan taloudelliseen kantokykyyn pitkällä tähtäimelle.

Investoinnit ja hankinnat	
Kohde	Toimenpiteet ja vaikutus
Palveluverkko	Palvelut vs. väestö ja kysyntä
Investointikohteet	Investoinnit eivät ylitä vuosikatetta ja se tasapainotetaan vastaamaan kunnan taloudellista kantokykyä
Kiinteistöt ja infra	Perustaso, monikäyttöiset ja muunneltavat tilat
Projektien seuranta ja raportointi	Investointien seuranta projekteittain, toimintamalli ja raporttipohja, erillinen ohje hankinnoista
Investoidaan kohteisiin, jotka lisäävät tuloja ja vähentävät menoja	Investoinnit vähentävät tulevaisuudessa käyttötalousmenoja tai lisäävät tuottavuutta ja kunnan elinvoimaisuutta
Lainakanta	Alle 5 000 euron hankintoihin varataan määräraha käyttötalouteen, kiinteää omaisuutta ja metsäomaisuutta käytetään investointien ja toimintojen rahoittamiseen talousarviomäärärahan rajoissa tai kun se muutoin on tarkoituksenmukaista.
Hankinnat	Hankintojen kilpailutus, hankintasopimusten ajantasaisuus ja niihin liittyvien optioiden käyttö tai uusien sopimusten kilpailuttaminen, hankintakalenteri vs. investointisuunnitelma
Ennakkovaikutusten arviointi	Investointimenoja suunnitellessa tulee selvittää myös muut vaihtoehtoiset tavat toteuttaa investointi (palvelun osto, rahoitusvaihtoehdot)

Yleinen palveluverkko ja palvelun laatu	
Kohde	Toimenpiteet ja vaikutus
Palvelutaso ja palvelun laatu	Tasoa ja/ta laatu ei nosteta, nettokustannusvaikutus nolla.
Uudet palvelut	Uusia palveluja ei oteta käyttöön tai siihen määräraha on osoitettava saman palvelu- tai vastualueen sisältä.
Uudet työntekijät	Uusia työntekijöitä ei palkata, pyritään ottamaan ristijärveläisiä työkokeiluun, työhönvalmennukseen ja tukitöihin. Tuetaan myös opiskelijoiden ja koululaisten kesätöitä.
Kuntayhteistyö	Kustannuksia vertailtava kokonaisuutena, ostopalvelu naapurikunnasta ei saa ylittää oman työn kustannuksia.
Henkilöstömenot	Harkinnanvaraisia palkankorotuksia ei tehdä, lomat tulee pitää KVTES:n pääsäännön mukaan lomanmääräytymisvuotta seuraavan vuoden huhtikuun loppuun mennessä.
Lakisääteiset palvelut ja velvoitteet	Edetään yhdessä Kainuun kuntien kanssa silloin, kun se on taloudellisesti järkevää ja mahdollista.
Toiminta, talous ja henkilöstö	Mitoitetaan siten, että ne ovat tasapainossa keskenään ja perustuvat palvelutuotantoon.
Päätösten vaikutusten ennakoarviointi	Kaikki päätökset, jotka edellyttävät ennakkovaikutusten arviointia
Tytäryhteisöjen talouden seuranta	Talousarvotiedot tulee esittää myös tytäryhteisöjen osalta kunnan talousarviovalmistelun yhteydessä.

Työn eteneminen ja raportointi

Toimenpiteiden talousvaikutukset näkyvät pääosin keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä, vaikka tasapainottamistoimenpiteitä toteutetaan jo kuluvana vuonna edullisemman palveluverkon toteuttamiseksi. Työryhmänä toimii laajennettu johtoryhmä sekä valtuuston ja hallituksen puheenjohtajisto. Kuntalaiset osallistuvat vastaamalla talouden sopeuttamisesta kevään aikana tehtävään kyselyyn. Tasapainottamistyön etenemisestä raportoidaan kunnanhallitukselle ja valtuustolle vähintään talousarvion laadinnan ja tilinpäätöksen yhteydessä.

Toiminto	Toimenpiteet	Aikataulu
Päätös talouden tasapainottamisesta valtuuston hyväksymässä vuoden 2024 talousarviossa		kv 13.12.2023
Kunnanhallitus velvoittaa talouden tasapainosta vastuullisena toimielimenä valmistelevat viranhaltijat tekemään talouden sopeuttamisohjelman	KH hyväksyy talouden sopeuttamisen viitekehysten ja periaatteet. Talouden ennakointi ja sopeutustarpeen määrittely - omana työnä - valmistelutyöryhmä laajennettu jory ja ryhmien puheenjohtajat - aikataulu ja jaksotus	kh 26.2.2024
Sopeuttamiskeinojen etsiminen	1. nykytilan kuvaus 2. valtuustoseminaari, työpajat, kuntalaiskysely 3. palvelu- ja vastuualueet selvittävät ennakkoon esim.: - tunnuslukujen poikkeamat - uudet palvelut sekä laadun ja laajuuden parannukset - lakisääteiset/vapaaehtoiset palvelut - määräaikaosuudet ja eläköitymiset - mahdollisuudet tulojen lisäämiseen ja menojen vähentämiseen - palvelut, jotka toteutetaan kunnan omana tuotantona ja omassa omistuksessa vs. palvelujen ostot - palveluverkon rakenne - väestörakenne ja sen muutokset - kiinteistörekisteri ja investointisuunnitelma - elinvoimastrategiatyön valmistelu	valtuustoseminaari 13.3.2024 henkilöstön työpajat 03/2024 kuntalaiskysely 03/2024
Kustannusten vertailu	- verrokkikunta, maakunta, koko maan yksikkökustannus - palvelun määrä, laatu ja laajuus, kuka tuottaa, kuka järjestää, liinaus (Lean), digitalisaatio, avustukset ja jäsenmaksut, hankkeet, investoinnit, palvelurakenteen ja palveluverkon tehostaminen, rahoitusvaihtoehdot, omaisuuden myynti, henkilöstökustannukset, verotulot ym.	kh 13.5.2024
Poliittinen päätöksenteko	EVAus, yt-menettely	valtuusto 12.6.2024
Raportointi ja seuranta	Toimenpiteiden talousvaikutukset Raportointi myös tarkastuslautakunnalle	vähintään 2 krt/v